

Een hoopgevend project in Amsterdam: Coach Taalverwerving

Op 8 september 2006 reikte staatssecretaris Bruno Bruins de Nationale Alfabetiseringsprijzen uit. De eerste prijs was voor het project Coach Taalverwerving uit Amsterdam. De jury heeft volgens Anne Kerkhoff een hele goede keus gemaakt. Coach Taalverwerving is een veelbelovende stap op de weg naar emancipatie van allochtone vrouwen.

ANNE KERKHOFF/FONTYS LERARENOPLEIDING, TILBURG

SIPI

Het project Coach Taalverwerving is één van de initiatieven van SIPI, de Stichting Interculturele Participatie en Integratie in Amsterdam. SIPI is in januari 2005 opgericht door een kleine groep hoogopgeleide vrouwen met een allochtone achtergrond. De initiatiefneemsters zijn twee zussen, Esma en Souad Salama. Souad en Esma zijn twee schoolvoorbeelden van succesvolle kinderen uit de tweede generatie gastarbeiders in Nederland. Ze hebben allebei een hbo-opleiding gevolgd en hebben daarna passend werk gevonden bij respectievelijk een omroep en een gemeente. Dat werk hebben ze opgegeven om, samen met een groeiende groep enthousiaste medestanders, een bijdrage te leveren aan de integratie van islamitische bevolkingsgroepen in Nederland.

Onder het motto 'Vrouwen nemen het heft in eigen hand' organiseert SIPI projecten die de vaak nog zo moeizame verhoudingen tussen verschillende etnische groepen in Nederland moeten helpen verbeteren. SIPI richt zich daarbij vooral op vrouwen.

Achtergronden

De betrokkenheid van de oprichters van SIPI met participatie en integratie komt niet direct voort uit hun opleiding of oorspronkelijke beroepen, maar uit hun omgeving. Souad en Esma zagen de effecten van mislukte integratieprocessen om zich heen. Ze hoorden uit de eerste hand de verhalen van familieleden – ouders, ooms en tantes, nichten en neven – en bekenden die besloten hadden te stoppen met hun alfabetiseringscursussen en NT2-lessen. Ze zagen

de teleurstellingen, de frustraties en de schaamte die daarmee gepaard gaan, en die voor de meeste politici, beleidsmakers en zelfs NT2-docenten onzichtbaar blijven. Nadat Esma en Souad in contact waren gekomen met Damayanti Gunawan, die als docente verbonden was aan de post-hbo-opleiding NT2 van de Hogeschool van Amsterdam, werden de achterliggende oorzaken van al die mislukte inspanningen duidelijker. Leren participeren in een nieuwe samenleving en het leren van een tweede taal zijn processen die zeker voor volwassenen veel emoties met zich meebrengen. Voor die emoties, en vooral voor het bespreken en verwerken daarvan, is in de meeste inburgeringscursussen weinig plaats. Het doel van het onderwijs, Nederlands leren, staat centraal. Voor het verkennen van de eigen

De winnaars van de eerste prijs.

situatie en reflectie op ervaringen is nauwelijks ruimte. Hoe zou het ook anders kunnen in een situatie waarin de doelen van het onderwijs (slagen voor een taaltoets) wettelijk zijn voorgeschreven en waarin cursisten nauwelijks kunnen communiceren met hun (ex)docenten omdat dat moet gebeuren in een taal – het Nederlands – die ze niet of nauwelijks beheersen?

Coach Taalverwerving

SIPI laat in het project Coach Taalverwerving zien dat het wel degelijk anders kan. Het project is in de eerste plaats gericht op Turkse en Marokkaanse vrouwen die zich op een zeer grote afstand van de Nederlandse samenleving bevinden. Het gaat om vrouwen die weinig of geen vooropleiding hebben genoten, die nauwelijks of geen

Nederlands beheersen en die mede daardoor in een geïsoleerde positie verkeren. Het bijzondere van de aanpak van SIPI is niet het doel van het onderwijs. Het aanbod is net als andere inburgeringscursussen gericht op het leren van de Nederlandse taal en op kennis van de Nederlandse samenleving. Het bijzondere schuilt in de aanpak. Trajecten van SIPI starten met persoonlijkheidstraining. De cursisten worden zich bewust gemaakt van hun eigen situatie én van hun eigen mogelijkheden. Van daaruit wordt vervolgens verder gewerkt in de richting van participatie in de Nederlandse samenleving via alfabetisering en onderwijs NT2. De meerwaarde van die aanpak wordt gerealiseerd doordat de cursisten worden begeleid door

vrouwen die afkomstig zijn uit dezelfde etnische groepen als zichzelf. Doordat de docentes de taal van de deelnemers spreken en hun achtergronden kennen, krijgt hun onderwijsaanbod een enorme meerwaarde.

Droste-effect

Het project Coach Taalverwerving doet een beetje denken aan het Droste-blikje: het blikje cacao met de afbeelding van de verpleegster die zelf weer een blikje cacao met de afbeelding van de verpleegster met haar blikje cacao draagt. In Coach Taalverwerving zijn het echter geen verpleegsters die dat versterkende effect veroorzaken, maar migrantenvrouwen. Het effect ontstaat doordat SIPI de Turkse en Marokkaanse vrou-

foto Evert van der Bezen

Souad Salama van SIPI.

wen die het hiervoor beschreven educatieve aanbod verzorgen, zelf opleidt. Op die manier creëert het project nieuwe kansen voor nóg een groep allochtone vrouwen. Hierbij gaat het om vrouwen, meestal van de tweede generatie migranten, die zelf een Nederlandse opleiding hebben genoten en die de Nederlandse taal goed beheersen, maar die desondanks toch nog een afstand tot de arbeidsmarkt hebben. Daar kunnen verschillende redenen voor zijn. Veel van deze vrouwen zijn op heel jonge leeftijd getrouwd en hebben toen al gauw kinderen gekregen. Doordat ze nooit betaald werk hebben gedaan dan wel heel lang uit het arbeidsproces zijn geweest, hebben ze een gebrek aan zelfvertrouwen. Ze hebben het idee dat een interessante baan voor hen niet is weggelegd. Dat negatieve zelfbeeld

wordt vaak bevestigd door reacties uit de omgeving, allerlei mislukte pogingen om werk te vinden en door alle berichten in de media.

In het project Coach Taalverwerving wordt die negatieve spiraal doorbroken. De competenties die deze vrouwen vanuit hun Turkse en Marokkaanse achtergrond en ervaringen hebben verworven, zijn door dit initiatief van SIPI geen belemmeringen meer om aan de slag te gaan, maar juist noodzakelijke voorwaarden. De vrouwen worden door SIPI opgeleid om die competenties en ervaringen in te zetten ten behoeve van de begeleiding en ontwikkeling van andere, laagopgeleide vrouwen in achterstandsituaties. Vaak geven de coaches taalverwerving les aan vrouwen uit de generatie van hun moeders. Maar niet alleen aan hen: er zijn ook

onder de jongere generaties allochtonen nog vrouwen die behoefte hebben aan het aanbod van Coach Taalverwerving.

De opleiding van de coaches duurt een jaar. Vijf aandachtsgebieden staan centraal. Opnieuw is de persoonlijkheidsontwikkeling van de vrouwen zelf de basis voor het traject. Van daaruit wordt gedurende het eerste halve jaar van de opleiding via contactonderwijs en praktijkopdrachten gewerkt aan competenties met betrekking tot het verzorgen van alfabetiseringsonderwijs en NT2, de uitbreiding van de mondelinge en schriftelijke vaardigheden van de vrouwen zelf en 'netwerkcompetenties' (sociale vaardigheden, functioneren in overlegstructuren, proactieve houding, intermediair zijn). Tijdens de tweede helft van de opleiding gaan de 'vrou-

wen in opleiding' aan de slag met groepen cursisten. Zij worden daarbij intensief begeleid. Na een jaar zijn ze klaar om zelfstandig als 'coach taalverwerving' aan de slag te gaan.

Opbrengsten tot nu toe

Het project Coach Taalverwerving kon dankzij de steun van het Oranjefonds in 2005 starten met de opleiding van acht coaches. Deze eerste groep heeft de opleiding inmiddels afgerond en is doorgestroomd naar passend educatief werk met allochtone vrouwen en/of naar een passende vervolgopleiding (post-hbo NT2, mbo-spw). Na de eerste groep is ieder half jaar weer een nieuwe groep vrouwen aan de opleiding begonnen. De vrouwen worden bereikt via mond-tot-mondreclame. De belangstelling is groot. Ook het onderwijsaanbod aan de 'primaire doelgroep' van zeer laagopgeleide en analfabete vrouwen is succesvol. De vrouwen volgen het onderwijs met veel inzet en enthousiasme, vaak voor het eerst met steun van partners en kinderen, en boeken resultaten. Het succes van het project spreekt zich vanzelf rond in de doelgroep. Aspirant-deelnemers melden zich spontaan. Inmiddels is er een wachtlijst van mensen die aan de cursussen willen deelnemen. Opvallend is dat zich daaronder ook mannen bevinden. Zij zijn, mits ze zich net als iedereen aan de afgesproken gedragscode houden, welkom.

De geschiedenis herhaalt zich

De methode die SIPI hanteert, doet sterk denken aan het educatieve werk voor volwassenen zoals dat vóór de invoering van Kaderwet Volwasseneneducatie eind jaren tachtig

werd ingevuld. In het cursusaanbod van SIPI vinden we de uitgangspunten en principes van dat 'klassieke' educatieve werk voor volwassenen terug: ervaringsleren, integratie van vorming, onderwijs en scholing, wederzijds leren en zelfbepaling en zelfbeheer. Met de 'verschoolsing' van de volwasseneneducatie die het gevolg was van de nieuwe wettelijke regelingen zijn die basiselementen van het educatieve werk met volwassenen grotendeels verdwenen. VOS-cursussen (voor de jongere lezers: VOS stond voor 'Vrouwen Oriënteren zich op de Samenleving'), de Open School, het Vormingswerk voor Jong-Volwassenen (VJV), het zijn onderwijssoorten die nagenoeg waren uitgestorven. Het is bij nader inzien niet zo gek dat we de kenmerken van dat klassieke educatieve werk voor volwassenen voor het eerst weer terugvinden in het educatieve werk voor migranten. Net als indertijd het geval was bij het tweedekansonderwijs aan autochtone volwassenen, hebben we hier immers te maken met een doelgroep die méér nodig heeft dan het inhalen van een kennis- en/of taalachterstand. Het gaat bij veel allochtone vrouwen niet alleen om het leren van de Nederlandse taal en wat kennis van de Nederlandse samenleving, maar ook en vooral om het wegwerken van andere achterstanden wat betreft sociale en maatschappelijke positie. Hun leerbehoefte is veel breder dan alleen de behoefte aan de 'schoolse' vaardigheden taal en rekenen. Integratie is net als emancipatie veel meer dan een optelsom van alfabetisering, Nederlands op A2-niveau en wat kennis over Nederlandse gebruiken en tradities. Het is een enorme verdienste van de oprichtsters en

medewerkers van SIPI dat ze die bredere behoeftes van migranten herkend hebben en er een passend aanbod voor ontwikkeld hebben.

En de directe methode dan?

Het is te hopen dat de landelijke erkenning voor het project Coach Taalverwerving in de vorm van de Nationale Alfabetiseringsprijs ertoe gaat bijdragen dat dit initiatief veel navolging gaat krijgen. Al tijdens de feestelijke uitreiking van de alfabetiseringsprijs bleek dat daarvoor hier en daar nog wel wat weerstanden moeten worden weggenomen en taboes moeten worden doorbroken. Veel NT2-docenten en beleidsmakers – ook zeer deskundige – maken zich zorgen over de kwaliteit van het taalonderwijs dat niet in het Nederlands wordt gegeven. Beheersen allochtone docenten wel voldoende Nederlands om die taal goed te kunnen onderwijzen? En leren de cursisten nog wel voldoende als de directe methode, waarin de doeltaal ook de instructietaal is, wordt losgelaten? Het is toch juist een groot voordeel dat NT2-leerders vanaf de eerste les gedwongen worden om de Nederlandse taal te gebruiken? Lopen we niet het gevaar dat we terugvallen in de oude praktijk van het vreemdetalenonderwijs, waarin leerlingen wel allerlei kennis verzamelden over een taal, maar niet leerden om in die taal te communiceren? In het vreemde talenonderwijs wordt toch steeds gepleit voor méér gebruik van de doeltaal als instructietaal? En soms verwijzen ze dan naar het groeiende aantal tweetalige scholen en de succesvolle praktijk in particuliere taleninstituten.

De voorstanders van de directe methode

Een tijd geleden kreeg SIPI een delegatie van enkele ROC's op bezoek. Om de werkwijze van het project Coach Taalverwerving te illustreren kregen de bezoekende NT2-docenten en managers een beginnersles Arabisch. Natuurlijk stond er een realistische en cruciale praktijksituatie centraal: ze moesten leren om bij de Marokkaanse bakker een paar huizen verderop in de Czaar Peterstraat een brood te kopen. In het Arabisch uiteraard. De helft van de bezoekers werd op deze taak voorbereid op een manier die bekwame NT2-docenten bekend voor zal komen: de zinnen die in deze situatie passend zijn, werden met veel illustraties en rollenspel geïntroduceerd, beluisterd, geoefend en ingeslepen. De andere helft kreeg ondersteuning in het Nederlands bij het verwerven van deze 'bouwstenen' en bij de deur van de bakker nog een extra 'Zet hem op, je kunt het'. Bij de nabespreking hoefde er niet veel meer uitgelegd te worden over de meerwaarde van de aanpak van Coach Taalverwerving. Dat terugkijken en nabespreken gebeurde overigens *niet* in het Arabisch!

En de directe methode dan?

vergeten echter nogal eens de beperkingen van die aanpak als die zó consequent wordt gehanteerd als in het onderwijs aan NT2-leerders. Hoe ingewikkeld is het om de betekenis van woorden te begrijpen als je de taal waarin ze worden uitgelegd niet beheerst? Hoe kun je nu reflecteren op wat een leerder wil leren of op zijn of haar vorderingen en (gebrek aan) inspanningen als die leerder nog op weg is naar niveau 1? En stel je eens voor hoe het zou zijn als je zelf moest leren lezen en schrijven in het Arabisch of in het Chinees, terwijl je die talen nog maar nauwelijks kunt gebruiken om de weg te vragen of om te vertellen hoeveel kinderen je hebt. Voorstanders van de directe methode realiseren zich ook niet altijd met hoeveel zorg het gebruik van de doeltaal in het vreemde talenonderwijs gepaard gaat. De meeste leergangen voor moderne talen zijn tweetalig. De

instructies ('Lees de dialoog', 'Luister naar de tekst') zijn gesteld in het Nederlands. Er zijn tweetalige woordenlijsten, en grammaticale aspecten van de doeltaal worden behandeld in en vanuit het Nederlands. Om spreekangst en demotivatie te voorkomen, wordt het gebruik van de doeltaal voorzichtig geïntroduceerd. De eerste lessen beperkt de docent zich bijvoorbeeld tot begroetingen in het Frans. Pas als de taalontwikkeling van de leerlingen vordert, gaan de docenten wat meer gebruik maken van de doeltaal. Maar zelfs in het tweetalige vwo werken docenten die de vragen die leerlingen in het Nederlands stellen, en de gesprekken die ze onderling voeren, op zijn minst kunnen verstaan. De directe methode wordt, met andere woorden, haast nergens zo consequent gehanteerd als in het onderwijs Nederlands als tweede taal.

Het project Coach Taalverwerving laat zien dat het ook anders kan. Door gebruik te maken van de moedertaal van de cursisten kunnen de verworvenheden van het onderwijs dat in de tweede helft van de vorige eeuw zoveel heeft bijgedragen aan de emancipatie van Nederlandse vrouwen, worden overgedragen naar het educatieve werk met een nieuwe groep volwassenen die behoefte heeft aan een tweede (of eerste) kans op ontwikkeling en zelfontplooiing. Natuurlijk is de aanpak van SIPI niet haalbaar voor elke doelgroep in elke instelling voor volwasseneneducatie. Daarvoor is de doelgroep te heterogeen en zijn er voorlopig veel te weinig bekwame tweetalige NT2-docenten beschikbaar. Maar ook waar het niet mogelijk is om groepen samen te stellen van cursisten die dezelfde taalachtergrond hebben, kan het project Coach Taalverwerving een inspirerend voorbeeld zijn. Het project wijst de richting waar verklaringen gezocht moeten worden voor het teleurstellende rendement van veel inburgeringstrajecten. Het project laat ook mogelijke oplossingsrichtingen zien. Aan de mensen van SIPI zal het verder niet liggen. Zij staan zeer open voor het delen van hun kennis en ervaring met derden. Zij onderhouden een website (www.s-ipi.nl), ze verzorgen trainingen en bijdragen aan conferenties en ze staan open voor discussie en dialoog. Ik hoop van harte dat ze heel veel navolgers zullen krijgen.